

KSZTAŁTOWANIE SIĘ POLSKIEGO SYSTEMU
PRAWA SĄDOWEGO I JEGO TWÓRCY
W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM 1919–1939
(Wybrane zagadnienia)

Jerzy Markiewicz

Katedra Prawa Sądowego Polski na Tle Powszechnym
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Wydział Zamiejscowy Nauk Prawnych i Ekonomicznych, Tomaszów Lubelski

Streszczenie. W listopadzie 1918 r., po 123 latach niewoli, Polska odzyskała niepodległość. Na ziemiach polskich w zakresie prawa sądowego obowiązywało pięć różnych systemów prawnych, pozostałych po okresie zaborów: austriacki, pruski, rosyjski, francuski (księgi II i III Kodeksu Napoleona) oraz węgierski (Spisz i Orawy). Przed odrodzonym państwem polskim stało niezmiernie istotne zagadnienie unifikacji prawa, związane z jego kodyfikacją. W tym celu 3 czerwca 1919 r. Sejm powołał Komisję Kodyfikacyjną do tworzenia projektów ustawodawczych w dziedzinie prawa cywilnego i karnego dla całego obszaru państwa. Przedmiotem zainteresowania naukowego jest przypomnienie i przybliżenie tworzenia systemu polskiego prawa sądowego i jego autorów oraz wyników dzieła legislacyjnego powstałego w czasie istnienia II Rzeczypospolitej Polskiej. Praca obejmuje okres 1919–1939 i składa się z wprowadzenia, zakończenia i części merytorycznej zawierającej rozdziały: Stan prawny. Konieczność kodyfikacji; Komisja Kodyfikacyjna; Wyniki prac kodyfikacyjnych. Zakończenie stanowi analizę i syntetyczną ocenę problematyki będącej przedmiotem opracowania.

Słowa kluczowe: państwo, prawo, władza, unifikacja, kodyfikacja, system

WPROWADZENIE

W 1795 r. Rosja, Prusy i Austria dokonały III rozbioru Polski. Ziemie I Rzeczypospolitej anektowano do państw zaborczych. Dnia 25 listopada 1795 r. abdykował król Stanisław August Poniatowski. Po przeszło 800 latach bytu państwowego Polska przestała istnieć.

Po latach niewoli Rzeczpospolita Polska odzyskała niepodległość. Na ziemiach polskich w zakresie prawa sądowego obowiązywało pięć różnych systemów prawnych, pozostałych po okresie zaborów: austriacki, pruski, rosyjski, francuski (księgi II i III Kodeksu Napoleona) oraz węgierski (Spisz i Orawy).

Usunięcie spuścizny zaborów w dziedzinie obowiązującego prawa, budowa własnego jednolitego ustawodawstwa stanowiło jedno z podstawowych zadań politycznych w dziele odbudowy państwowości i integracji narodowej. Doświadczenie historyczne uczyło, jak wielką rolę w procesie konsolidacji politycznej odgrywa jednolite prawo. Unifikacja ustawodawstwa miała być najści-

ślejszym ogniwem łączącym poszczególne dzielnice w jedną całość [Sójka-Zielińska 1975].

Literatura naukowa i publicystyczna odnośnie kodyfikacji i unifikacji prawa w międzywojennej Polsce stanowi obszerny zestaw ustawicznie powiększany, dając niemal pełny obraz tej niezmiernie ważnej podstawowej problematyki.

Wyjątkowo zasobna jest literatura naukowa, dotycząca poszczególnych dziedzin tworzonego prawa materialnego i procesowego, cywilnego i karnego oraz sądów powszechnych, szczególnie okresu międzywojennego [Górnicki 2000, Lityński 1991, Materniak-Pawłowska 2003].

Stosunkowo najpełniej są znane z dotychczasowej literatury przedmiotu organizacja, funkcjonowanie i dorobek Komisji Kodyfikacyjnej [Ryszka 1968, Grodziski 1981].

Celem pracy jest przypomnienie i przybliżenie w sygnalizacyjnym skrócie tworzenia polskiego prawa sądowego, jego autorów i wyników powstałego dzieła w okresie II Rzeczypospolitej Polskiej.

STAN PRAWNY. KONIECZNOŚĆ KODYFIKACJI

Przed odrodzonym państwem polskim stało niezwykle istotne zadanie unifikacji prawa związane z jego kodyfikacją. Zdawano sobie sprawę, że będzie to przedsięwzięcie niezwykle skomplikowane. Nie brano pod uwagę możliwości przywrócenia mocy prawa sądowego staropolskiego, nieskodyfikowanego i całkowicie zapomnianego. Nie godzono się również na przyjęcie za podstawę prac któregośkolwiek z obcych systemów prawnych obowiązujących na ziemiach polskich, gdyż naruszałoby to równowagę polityczno-prawną między poszczególnymi dzielnicami. W istniejącej sytuacji należało przygotować się do budowy nowego polskiego systemu prawa od podstaw, wykorzystując tradycje narodowe, lokalne doświadczenia i najnowsze osiągnięcia nauk prawnych [Grodziski 1981].

W listopadzie 1918 r. wraz z odzyskaniem niepodległości na ziemiach polskich wytworzył się niezwykle skomplikowany stan prawny. Powstała istna mozaika instytucji prawa sądowego. Dla pełnego uświadomienia i zrozumienia zakresu i złożoności problemu oraz wielkości i znaczenia jego uregulowania warto odwołać się do zestawienia podanego przez Korobowicza i Witkowskiego [2002]¹.

¹ „W Polsce odrodzonej wyróżniamy kilka obszarów prawnych w sferze prawa cywilnego i karnego, tak materialnego, jak i procesowego.

W **prawie cywilnym materialnym** były to 4, a początkowo nawet 5 obszarów:

1. Na ziemiach centralnych i wschodnich (b. Królestwo Polskie) obowiązywały II i III księgi Kodeksu Napoleona, ustawy hipoteczne z 1818 i 1825 r., Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego z 1825 r. i ukaz o związku małżeństwa z 1836 r.

2. Na ziemiach b. zaboru pruskiego obowiązywał kodeks cywilny niemiecki (BGB) z 1896 r.

3. Na kresach wschodnich (b. rosyjskie gubernie zachodnie) obowiązywało prawo cywilne rosyjskie, zawarte w tomie X Zводу Praw Cesarstwa Rosyjskiego z 1832 r.

Istniejący stan prawny i faktyczny determinował konieczność zachowania mocy obowiązującej prawa zaborców, które jednak potraktowano jako polskie prawo dzielnicowe, obowiązujące tymczasowo. Włączenie go do polskiego systemu prawnego skutkowało utratą mocy prawnej tych postanowień, które były sprzeczne z polską racją stanu.

W Polsce odrodzonej, biorąc pod uwagę obszary obowiązujących systemów prawnych, wyróżniono cztery główne terytoria: dzielnica zachodnia – były zabór pruski, dzielnica południowa – były zabór austriacki z wyłączeniem Spiszu i Orawy, dzielnica centralna obejmująca ziemie Królestwa Polskiego, były zabór rosyjski obejmujący były rosyjskie gubernie zachodnie [Ryszka 1968].

KOMISJA KODYFIKACYJNA

W dniu 3 czerwca 1918 r. na wniosek posła Zygmunta Marka Sejm jednomyślnie uchwalił ustawę o Komisji Kodyfikacyjnej (Dz. Pr. nr 44 poz. 315).

Komisja Kodyfikacyjna składała się z prezydenta, 3 wiceprezydentów i 40 członków. Nominacje wręczał Naczelnik Państwa Józef Piłsudski, a od 1922 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej.

Pierwszym prezydentem Komisji został profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego Franciszek Ksawery Fierich, który zmarł w 1928 r. Na jego miejsce dopiero w 1932 r. powołano prezesa Izby Cywilnej Sądu Najwyższego Bolesława Norberta Podhoreckiego. Nominacje na wiceprezesów otrzymali: profesor Ernest Till z Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwowie, dr Stanisław Bukowiecki, prezes Prokuraturii Generalnej w Warszawie i adwokat Ludwik Cichowicz z Poznania. W skład Komisji powołano grono wybitnych teoretyków i praktyków reprezentujących różne dziedziny prawa sądowego oraz wszystkie dzielnicowe systemy prawne. Jednak funkcje swe w Komisji jej członkowie

4. Na ziemiach b. Galicji obowiązywał austriacki kodeks cywilny z 1811 r. (ABGB) po nowelizacji w latach 1914–1916.

5. Na włączonych do Polski terenach Spiszu i Orawy obowiązywało do 1922 r. prawo węgierskie, po czym rozciągnięto tam moc prawa austriackiego, z wyjątkiem prawa małżeńskiego, które pozostało węgierskie.

W sferze **prawa cywilnego procesowego** obowiązywały:

1. Na ziemiach centralnych i wschodnich – rosyjska ustawa postępowania sądowego cywilnego z 1864 r.

2. Na ziemiach zachodnich – niemiecki kodeks postępowania cywilnego z 1877 r. po nowelizacji w 1898 r.

3. Na ziemiach południowych (b. Galicja) – austriacki kodeks postępowania cywilnego z 1895 r. i ustawa o postępowaniu egzekucyjnym i zabezpieczającym z 1896 r.

Również w **prawie karnym materialnym** wyróżniamy 3 obszary:

1. Ziemie centralne i wschodnie – pod rządami rosyjskiego kodeksu karnego z 1903 r. (tzw. kodeks Tagancewa).

2. Ziemie zachodnie – kodeks karny Rzeszy Niemieckiej z 1871 r.

3. Ziemie południowe – austriacki kodeks karny z 1852 r. (powstały w wyniku głębokiej nowelizacji Franciszkany).

Podobnie jak w prawie materialnym, obowiązywały trzy **kodeksy karno-procesowe**:

1. Na ziemiach centralnych i wschodnich – rosyjska ustawa postępowania sądowego karnego z 1864 r.

2. Na ziemiach zachodnich – niemiecki kodeks postępowania karnego z 1877 r.

3. Na terenach b. Galicji – austriacki kodeks postępowania karnego z 1873 r.

mogli wykonywać tylko obok swych głównych zajęć zawodowych. Komisja tworzyła więc gremium specjalistów niezaangażowanych w działalność polityczną [Ryszka 1968, Grodziski 1981].

Komisja Kodyfikacyjna była instytucją autonomiczną, wyposażoną w pełną swobodę pracy twórczej. Nie posiadała władzy ustawodawczej, gdyż stanowiła organ pomocniczy Sejmu. Została powołana do utworzenia jednolitych dla całego obszaru państwa projektów ustawodawczych w dziedzinie prawa cywilnego i karnego oraz przygotowania wszelkich innych projektów prawnych zleconych jej przez Sejm lub ministra sprawiedliwości (art. 2 ustawy z 3 czerwca 1919 r.).

Strukturę organizacyjną Komisji Kodyfikacyjnej określały cztery regulaminy, kolejno przez nią uchwalane (15 listopada 1919 r., 3 grudnia 1921 r., 9 marca 1924 r., 2 listopada 1932 r.). Zmiany miały na celu uproszczenie struktury i przyspieszenie trybu prac.

Pierwszy regulamin tworzył dwa Wydziały: Cywilny i Karny oraz Podkomisję Ustroju Sądownictwa (od 23 maja 1920 r.), która niebawem uzyskała pozycję równą Wydziałom. W Wydziale Cywilnym powstały sekcje: prawa cywilnego, postępowania cywilnego i prawa handlowego, zaś w Wydziale Karnym – prawa karnego i postępowania karnego [Górnicki 2000].

Wydział Cywilny dysponował liczną obsadą personalną z uwagi na obszerny zakres cywilistyki i dążność jej członków – specjalistów różnych dziedzin prawa do uczestniczenia w pracach jego sekcji, a później podkomisji.

Prezesem tego Wydziału został H. Konic, wiceprezesem – F. Zoll, sekretarzem – K. Lutostański, natomiast członkami byli: M. Allerhand, M. Bielewicz, T. Bujak, S. Bukowiecki, L. Cichowicz, A. Doliński, L. Domański, J. Drwęski, T. Dziurzyński, F.K. Fierich, J. Glass, K. Gołąb, A. Górski, J. Koschembahr-Łyskowski, M. Kuratow-Kuratowski, J.J. Litauer, W.L. Mańkowski, J. Mrozowski, L. Petrażycki, A. Parczewski, M. Rostworowski, J. Skąpski, S. Sławski, K. Stefko, J. Trammer, E. Till, S. Wróblewski. Z osób później podejmujących pracę w Komisji zagadnieniom cywilistycznym poświęcili się: W. Abraham, S. Car, A. Chełmoński, W. Dbałowski, B. Hełczyński, A. Jackowski, Z. Jundziłł, R. Longchamp de Berier, W. Miszewski, Z. Nagórski, B. Podhorecki, K. Przybyłowski, B. Stelmachowski, J. Sułkowski, J. Wasilkowski, E. Waškowski [Grodziski 1981].

Sekcjami kierowali: prawa cywilnego – W.L. Jaworski, postępowania cywilnego – F.K. Fierich, a po jego śmierci J.J. Litauer, prawa handlowego – Al. Doliński, a po nim S. Wróblewski.

Wydział Karny powołany został do skodyfikowania prawa karnego materialnego i procesowego. Skupiał w pracy również wybitnych znawców przedmiotu.

Prezesem Wydziału był F. Nowodworski, wiceprezesem – E. Krzymuski, sekretarzem – E.S. Rappaport, a członkami zostali: H. Ettinger, J. Makarewicz, W. Makowski, Z. Marek, W. Miklaszewski, A. Mogilnicki, J. Nowotny, W. Prądzyński, Z. Rymowicz, Z. Seyda. Z osób później podejmujących pracę w Komisji

zagadnieniom karnistycznym poświęcili się: A. Czerwiński, F. Falkiewicz, J. Jamontt, J. Kałużniacki, S. Śliwiński [Grodziski 1981].

Funkcje prezesów sekcji sprawowali: prawa karnego – J. Makarewicz, wiceprezesa – W. Makowski, postępowania karnego – E. Krzymuski i wiceprezesa – A. Mogilnicki.

Zebranie ogólne Komisji Kodyfikacyjnej obradujące w dniach 17–20 maja 1920 r., ustaliło zasady ustroju sądownictwa i wyłoniło Podkomisję Ustroju Sądownictwa. Składała się ona początkowo z siedmiu osób: trzech członków Wydziału Cywilnego – J. Glassa, W. Mańkowskiego i K. Stefki oraz trzech członków Wydziału Karnego – A. Mogilnickiego, J. Nowotnego i Z. Seydy. Przewodnictwo objął wiceprezydent KK S. Bukowiecki [Materniak-Pawłowska 2003, Mohyluk 2004].

W dniach 9–17 kwietnia 1923 r. na zebraniu połączonych Wydziałów Cywilnego i Karnego postanowiono, ze względu na trudności prowadzenia szczegółowej dyskusji, wybrać nową Podkomisję złożoną z przewodniczącego i dwunastu członków. Przewodniczącym został wybrany wiceprezydent KK S. Bukowiecki. Natomiast każdy z Wydziałów wybrał osobno sześciu członków. Z Wydziału Cywilnego powołano: J. Glassa, S. Gołąbą, W. Mańkowskiego, A. Parczewskiego, K. Stefkę, S. Wróblewskiego, a z Wydziału Karnego: J. Kałużniackiego, J. Makarewicza, A. Mogilnickiego, W. Prądzyńskiego, E. S. Rappaporta, Z. Seydę. Podkomisja w nowym składzie posiadała wszystkie prawa przysługujące Wydziałom Komisji Kodyfikacyjnej [Materniak-Pawłowska 2003, Mohyluk 2004].

Powstałe państwo polskie znalazło się w sytuacji ogromnych trudności gospodarczych, które z upływem czasu powoli rozwiązywano. Miało to wpływ na kwestię finansowania prac Komisji Kodyfikacyjnej i honorariów jej członków. Początek działania Komisji przypadł na okres, kiedy nie można było zapewnić niezbędnych środków materialnych na jej funkcjonowanie. Istniały trudności z drukiem materiałów, projektów i sprawozdań. Mimo tych przeciwności, Komisja nie przerwała swojej działalności [Sójka-Zielińska 1975].

Poza kosztami biurowymi, bibliotecznymi itp., budżet przewidywał miesięczne wynagrodzenie dla członków Komisji. Jednak te wynagrodzenia i diety były tak niskie, że z reguły członkowie Komisji dopłacali do swych funkcji [Grodziski 1981].

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że praca w Komisji, mimo nieopłacalności finansowej i zabierania wiele czasu oraz odrywania od zajęć naukowych lub zawodowych, nie zniechęcała członków do działalności kodyfikacyjnej. Wręcz przeciwnie, powołanie w skład KK uważano za wyróżnienie. Przypadki zrzeczenia się mandatu należały do nielicznych, a przyczyną był stan zdrowia lub niemożność wywiązania się z obowiązków.

W okresie 20 lat istnienia Komisji Kodyfikacyjnej jej skład osobowy ulegał zmianom z różnych powodów – zgony, choroby, rezygnacje z mandatu itp. W miejsce powstających vacatów powoływano nowych członków. Łącznie

w latach 1919–1939 w Komisji działało 69 osób. Stanisław Grodziski w cytowanej już pracy publikuje pełną „Listę członków Komisji (z zestawieniem ważniejszych zasług)”.

WYNIKI PRAC KODYFIKACYJNYCH

W początkowym etapie prac, przypadającym na lata dwudzieste, Komisja Kodyfikacyjna opracowała szereg ważnych projektów, które otrzymały rangę ustaw [Ryszka 1968, Grodziski 1981, Górnicki 2000]. Pierwszymi z nich były: Prawo prywatne międzynarodowe i międzydzielnicowe z 1921 r. (autor prof. F. Zoll) oraz również z tego roku Prawo autorskie (prof. F. Zoll).

Następnie przygotowano pakiet przepisów z zakresu prawa handlowego: Ustawa o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych (profesorowie F. Zoll i S. Wróblewski) uchwalona w 1924 r.; Prawo wekslowe i Prawo czekowe (autorstwa profesorów A. Dolińskiego i A. Górskiego oraz adwokata M. Kuratowa-Kuratowskiego) zostały ogłoszone w formie rozporządzeń Prezydenta RP z 1924 r.; Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji z 1926 r. (prof. F. Zoll).

Najdonioślejsze dzieła Komisji Kodyfikacyjnej uchwalono w latach 30. Mowa tu o Kodeksie handlowym z 1933 r. (profesorowie A. Doliński i A. Górski) i Kodeksie zobowiązań z 1933 r. (profesorowie R. Longchamp de Berier, E. Till). Kodeks postępowania cywilnego (prof. F. K. Fierich, adwokat J.J. Litaer) obowiązywał od 1932 r., zaś Prawo upadłościowe (prof. M. Allerhand, adw. A. Jackowski) i o postępowaniu układowym (prof. B. Stelmachowski, adw. J. Skapski) z 1934 r. Postępowanie egzekucyjne (prof. K. Stefko) z 1932 r. Te ważne przepisy weszły w życie w formie rozporządzeń Prezydenta RP.

W pełni zunifikowano i skodyfikowano przepisy karne materialne i procesowe. Kodeks postępowania karnego (profesorowie W. Makowski, A. Mogilnicki, S. Śliwiński) wprowadzono w życie od lipca 1929 r., zaś Kodeks karny (profesorowie J. Makarewicz i W. Makowski) od września 1932 r. Równocześnie z Kodeksem karnym weszło w życie Prawo o wykroczeniach. Kodeksy te uzyskały moc ustawodawczą w rozporządzeniu Prezydenta RP.

Prace Podkomisji Ustroju Sądownictwa nad projektem ustawy o ustroju sądownictwa powszechnego trwały od jej powołania 21 maja 1920 r. do 30 grudnia 1924 r. W tym przedziale czasu opracowano kolejno osiem projektów ustaw, w różnych składach osobowych. Stan ten wynikał z rozbieżności poglądów na skomplikowane problemy. Istniała również głęboka sprzeczność ocen między Ministerstwem Sprawiedliwości i Komisją Kodyfikacyjną odnośnie pragmatyki sędziowskiej i prokuratorskiej. W konsekwencji Ministerstwo Sprawiedliwości (od 21 lutego 1927 r.) przejęło przygotowanie projektu. Rada Ministrów na posiedzeniu w dniu 6 lutego 1928 r. uchwaliła projekt Prawa o ustroju sądów po-

wszechnych. Prezydent promulgował projekt w dniu 6 lutego 1928 r. w formie rozporządzenia z mocą obowiązującą od 1 stycznia 1929 r. W tym akcie prawnym przepisy ustrojowe były autorstwa Komisji Kodyfikacyjnej, zaś pragmatyczne – wynikiem działalności Ministerstwa Sprawiedliwości [Materniak-Pawłowska 2003, Mohyluk 2004].

Nadto wynikiem prac PUS były: Prawo o ustroju adwokatury (adw. J.J. Litauger) z 1932 r. i Prawo o notariacie (prof. J. Glass) z 1933 r. Weszły w życie na podstawie rozporządzenia Prezydenta RP.

Komisja Kodyfikacyjna, mimo intensywnych działań, z różnych obiektywnych przyczyn nie zdołała zrealizować projektów z nielicznych dziedzin prawa cywilnego, które otrzymałyby formę ustawy lub rozporządzenia prezydenckiego.

Projekty prawa małżeńskiego majątkowego (prof. K. Lutostański) oraz prawa rzeczowego (prof. J. Wasilkowski i prof. F. Zoll) opublikowane w 1927 r. nie zdążyły wejść w życie ze względu na wybuch wojny.

Prace, poważnie zaawansowane, nad przygotowaniem osobowego prawa małżeńskiego (prof. W.L. Jaworski i po nim prof. K. Lutostański) przerwał wybuch drugiej wojny światowej. Natomiast kodyfikacja prawa rodzinnego (prof. S. Gołąb) i opiekuńczego (prof. K. Lutostański) nie wyszły przed 1939 r. poza stadium przygotowawcze.

Unifikację prawa spadkowego KK uznała za sprawę mniej pilną. Referentami projektu byli w kolejności: adw. H. Konic (zmarł w 1933 r.), prof. S. Wróblewski (zmarł w 1938 r.), prof. K. Przybyłowski. Do wybuchu wojny prace specjalnej podkomisji nie wyszły poza dyskusję nad podstawowymi założeniami prawa spadkowego, gdyż jego opracowanie i uchwalenie zależało od skodyfikowania prawa małżeńskiego osobowego i majątkowego oraz prawa rodzinnego i opiekuńczego.

Prace nad częścią ogólną prawa cywilnego prowadził referent tego działu, prof. I. Koschembahr-Łyskowski. Projekty szczegółowe trzech kwestii prawnych przygotowali jednocześnie S. Gołąb, E. Till, M. Allerhand. Projekt części ogólnej nigdy nie był rozpatrywany przez powołaną do tego działu prawa właściwą podkomisję, gdyż uznała ona, że do czasu ukończenia całości Kodeksu prace jej mają charakter przygotowawczy.

Kodyfikacja postępowania niespornego prowadzona była przez podkomisję na podstawie referatów prof. E. Waśkowskiego i prof. M. Allerhanda. Wobec powolnego tempa prac nad unifikacją materialnego prawa spadkowego, projekt postępowania niespornego nie mógł być ukończony przed wybuchem wojny.

Prezentując działalność Komisji Kodyfikacyjnej, nie wolno zapominać, że projekty prawne nieukończone lub niezrealizowane w okresie międzywojennym zostały wykorzystane w przeprowadzonej w latach 1945–1946 unifikacji prawa cywilnego. Bez tej spuścizny nie dokonano by unifikacji w czasie zaledwie 17 miesięcy.

Prace Komisji Kodyfikacyjnej poddawane były pod osąd najszerszych kręgów społecznych. Prezydent składał Sejmowi sprawozdanie z wykonanych czynności, które budziło szeroką dyskusję. Celem przeniesienia jej poza forum parlamentarne biuro Komisji organizowało konferencje prasowe. Ponadto Komisja publikowała swoje sprawozdania oraz szereg innych materiałów w specjalnym wydawnictwie pod nazwą „Komisja Kodyfikacyjna”. Publikowano również projekty w kształcie przekazanych Ministrowi Sprawiedliwości. Komisja utrzymywała także kontakty z różnego rodzaju stowarzyszeniami, nie tylko o charakterze prawniczym [Grodziski 1981].

ZAKOŃCZENIE

Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że unifikacja i kodyfikacja prawa okresu międzywojennego stanowiła najdonioślejsze dzieło legislacyjne nie tylko w Polsce. Komisja Kodyfikacyjna zbudowała silne podstawy polskiego systemu prawa sądowego. Aspiracją członków Komisji było bowiem opracowanie kodeksu, który nie byłby mechanicznym połączeniem przepisów obowiązujących w poszczególnych dzielnicach, ale dziełem oryginalnym, nowym, opartym na podstawach narodowych [Sójka-Zielińska 1975].

Komisja Kodyfikacyjna zdobyła poważną pozycję międzynarodową. Działalność jej była przedmiotem ożywionego zainteresowania europejskich centrów prawniczych (Francja, Włochy, Wielka Brytania). Ważne materiały Komisji ukazywały się w przekładach w czasopiśmie zagranicznych, w których drukowano również rozprawy członków Komisji poświęcone polskim pracom kodyfikacyjnym. Nie bez znaczenia były kontakty zagraniczne członków Komisji posiadających ustaloną renomę w nauce europejskiej.

Działania prawotwórcze Komisji wywierały wpływ na całe ustawodawstwo. Stopniowo w orbitę tego wpływu wchodziło środowisko prawników w kraju i na emigracji. Nie sposób pominąć jej znaczenia dla rozwoju nauk prawnych w Polsce. Wreszcie pracom Komisji przypisywano ważną funkcję społeczną i pedagogiczną – krzewienie w społeczeństwie polskim idei praworządności i demokracji.

Nieodzownym jest nawiązanie do osobistego wkładu i podkreślenie zasług członków Komisji. Wysoki poziom fachowy łączył się z poziomem moralnym i postawą patriotyczną. Grono doświadczonych prawników, powołanych do służby Krajowi, uważało swoją działalność w Komisji nie za pracę, lecz za misję społeczną [Grodziski 1981].

Nie było rzeczą przypadkową, iż wielu członków Komisji wierność swym zasadom przypłaciło życiem w czasach drugiej wojny światowej. Oddając hołd pamięci, wymienia się ich personalnie, korzystając z wymienionej już pracy S. Grodzkiego, który podaje:

Karol Lutostański zmarł z ran w czasie obrony Warszawy w 1939 r. Bronisław Stelmachowski zginął bez wieści w kampanii wrześniowej. Bolesław Podhorecki zginął w Katyniu w 1940 r. Roman Longchamp zamordowany został we Lwowie w 1941 r. wraz z grupą uczonych polskich². Maurycy Allerhand zamordowany został przez nacjonalistów ukraińskich we Lwowie w 1942 r. Szymon Rundstein zginął w Treblince wraz z całą rodziną w 1942 r. Waław Makowski, internowany w Rumunii, zmarł w 1942 r. Stanisław Sławski zginął w Dachau w 1943 r. Nie przeżyli też okupacji przedstawiciele starszego pokolenia: Władysław Abraham, Stanisław Bukowiecki, Michał Rostworowski, Eugeniusz Wańkowski, Ludwik Cichowicz, Jakub Glass. Ponadto: Aleksander Mogilnicki więziony był na Pawiaku i mimo prawie siedemdziesięciu lat uczestniczył w powstaniu warszawski. Zygmunt Nagórski jako major rezerwy brał udział w kampanii wrześniowej. Ludwik Domański więziony był przez gestapo w Warszawie.

Po zakończeniu wojny członkowie Komisji Kodyfikacyjnej włączyli się w odbudowę państwa polskiego. Niestety, niektórzy z nich byli bezzasadnie dyskryminowani.

Z perspektywy 70 lat w pokorze podziwiamy dzieło polskiego systemu prawa sądowego i wielkie osobowości jego twórców.

PIŚMIENNICTWO

- Bartel W.M., 1990, *Udział przedstawicieli środowisk akademickich w pracach Komisji Kodyfikacyjnej RP (1919–1939)*. Krakowskie Studia Prawnicze, R. 23.
- Górnicki L., 2000, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*. Wrocław.
- Grodziski S., 1981, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*. CPH. T. XXXIII, z. 1, 47 i n.
- Korobowicz A., Witkowski W., 2000, *Historia ustroju i prawa polskiego (1772–1918)*. KWZ Zakamycze. Wyd. II.
- Lityński A., 1991, *Wydział Karny Komisji Kodyfikacyjnej. Dzieje prac nad częścią ogólną kodeksu karnego*. Uniwersytet Śląski. Katowice.
- Materniak-Pawłowska M., 2003, *Ustrój sądownictwa powszechnego w II Rzeczypospolitej*. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Poznań.
- Mohyluk M., 2004, *Prawo o ustroju sądów powszechnych w pracach Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej*. Temida 2. Białystok.
- Radwański R., 1969, *Kształtowanie się polskiego systemu prawnego w pierwszych latach II Rzeczypospolitej*. CPH. T. 21, z. 1, 31.
- Ryszka F. (red.), 1968, *Historia państwa i prawa Polski (1918–1939)*. PWN Warszawa. Cz. II.
- Sójka-Zielińska K., 1975, *Organizacja prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce międzywojennej*. CPH. T. 27, 271 i n.

² W nocy 4 lipca 1941 r. Niemcy i faszyci ukraińscy z batalionu „Nachtigal” na Wzgórzach Woleckich we Lwowie zamordowali 25 najwybitniejszych polskich uczonych, profesorów Uniwersytetu im. Jana Kazimierza.

THE DEVELOPMENT OF THE POLISH SYSTEM OF JUDICIAL LAW
AND ITS CREATORS DURING THE INTER-WAR PERIOD OF 1919–1939
(Selected problems)

Summary. In November 1918, after one hundred and twenty three years of subjection to the rule of invaders and non-existence as a sovereign state, Poland regained its independence. Within the territory of the Republic of Poland, as far as judicial law is concerned, there existed five different legal systems as a remainder of the period of the Partitions – the Austrian, Prussian, Russian, French (Books II and III of the Napoleon Code) and Hungarian (in the regions of Spis and the Oravas). The newly reborn Polish State faced the extremely important challenge of unification of law, related with its codification. For that objective, on the 3rd of June, 1919, the Polish Parliament (the Sejm) created a Codification Committee whose task was to propose legislation in the fields of civil and penal codes for the whole territory of Poland. The object of research interest presented herein was to recapitulate and popularise the knowledge on the creation of the Polish system of judicial law and about its authors, and on the results of the legislation works undertaken during the period of existence of the Second Republic of Poland. The time-span covered in this paper is the period of 1919–1939, and the paper is composed of an Introduction and the main body of the text that includes the following Chapters: The State of the Law System; The Necessity of Codification; The Codification Committee; The Results of Codification Works. The Conclusion of the paper presents an analysis and a synthetic evaluation of the subject matter.

Key words: state, law, authority, unification, codification, system